

LAN-KOADERNOA
NIRE INFORMAZIOA
DENBORAN ZEHAR

2

Batasunaren
Pribilegioa

Ayuntamiento de
Pamplona

Iruñeko
Udala

KREDITUAK:

©Iruñeko Udala

TESTUAK:

Ana Mendióroz Lacambra
Teresa Benito Aguado
Carlos Ciriza Mendivil

ITZULPENA:

Maramara
Iruñeko Udaleko Itzulpen Zerbitzua

ARGITALPENAREN KOORDINAZIOA:

Iruñeko Udal Artxiboa

ARGAZKIAK:

Iruñeko Udal Artxiboa

DISEINUA:

La Llorona

INPRIMATZEA:

Gráficas Biak

LG NA 1528-2025

USTE NUEN....

Zer da dokumentu bat?

.....

.....

.....

.....

.....

Zertarako balio dute dokumentuek?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Non gordetzen dira dokumentuak?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**BAINA ORAIN
USTE DUT...**

Zer da dokumentu bat?

Zertarako balio dute dokumentuek?

Non gordetzen dira dokumentuak?

ARTXIBOA EZAGUTZEN

Udal Artxiboko
lan-materialak

1

HIRU GILTZAKO KUTXA ETA UDAL- ARTXIBOA

Karlos III.a erregeak emandako dokumentuak, hau da, **Batasunaren Pribilegioak** hiru burguak edo biztanleguneak (San Zernin, San Nikolas eta Nabarrerria), ordura arte beren legeak eta agintariak zituztenak eta etengabe elkarren aurka zeudenak, bateratu zituen. Horren ondorioz, “jurisdikzio” edo hiri bakar bat, Iruñeko gure hiria, sortu zen.

Dokumentu hori, hain garrantzitsua zenez, **hiru giltzaz itxitako kutxa** batean gorde behar zen (giltza bat burgu bakoitzeko), inoiz ez aldatzeko edo iruzurrez ez aldarazteko. Hori da gaur bisitatzen ari garen **UDAL ARTXIBOAREN** jatorria.

Dokumentua artxiboan gorde izanari esker, gaur, 600 urte geroago, berriro kontsulta dezakegu. Horregatik da hain garrantzitsua artxiboen zeregina. Dokumentuak zaintzen dituzte eta gure eskubideak babesten dituzte.

2

DOKUMENTUA: BATASUNAREN PRIBILEGIOA. Dokumentu- euskarrien bilakaera

Batasunaren Pribilegioaren jatorrizko dokumentua eskuz idatzita dago bi metro baino gehiago neurtzen duen PERGAMINO batean, **“gotiko etzana”** izeneko «kaligrafia» erabiliz eta hizkuntza gisa, berriz, **“nafar erdara”** erabiliz.

A ¿Zer da pergaminoa? eta nola idazten zen pergaminoetan?

Pergaminoa material malgua eta oso iraunkorra da, eta bertan idatz daiteke. Arkume- edo ahuntz-larruak dira, oso modu berezian prestatzen direnak. Larruak garbitu, beratu eta uretan eta karetan sartuta bigundu behar ziren. Gero, ondu eta karrakatu egiten ziren ilea kentzeko, eta egurrezko egituretan tenkatzen ziren, kareharrizko hautsezko geruza bat ematen zitzaien eta geruza horri esker, tinta gehiegi xurgatzea eragozten zen. Amaitzeko, apar-harriarekin leuntzen ziren eta nahi zen neurrian mozten ziren.

Pergaminoak erabiliz, eta haien malgutasuna eta iraunkortasuna zirela eta, dokumentu asko egin zitezkeen. Dokumentuak **biribilkatuta edo liburuak** osatuz gorde zitezkeen, formatu erosoagoak baitziren.

Dokumentu horiek banan-banan idatzi behar ziren, idazluma izeneko tresnak erabiliz. Benetako **artisautza** zen, horretarako, kaligrafia menderatu behar zen eta dokumentu bakoitza sortzeko denbora asko behar zen, dokumentu bakoitza artisau-lan bakarra baitzen.

Kalamuak

B Gotiko etzana

1423ko Batasunaren Pribilegioa jasotzen duen dokumentua «gotiko etzana» izeneko letra mota erabiliz idatzi zen.

Jatorria: Mediavilla, C. (2005), *Caligrafía. Del signo caligráfico a la pintura abstracta*, Valencia.

ERREPASOA

Dokumentu garrantzitsu hau erregeak eman zuen

urtean, eta

batean idatzi zuten; horretarako, hizkuntza erabili zuten, erregearen administrazioak garai hartan erabiltzen zuen hizkuntza jasoar baita.

C Eta nola dakigu jatorrizko dokumentu bat dela?

Dokumentuaren egiazkotasuna egiaztatzeko, sinadurez gain zigiluak erabiltzen dira: Zigiluak, argizariz eginak, dokumentutik zintzilik daude eta zetazko xingola berdez lotzen zaizkio dokumentuari.

Karlos. III.a erregearen zigilua

Iruñeko hiriaren zigilu berria

D Ezinbesteko dokumentu batek formatu erosoago bat behar du: **Kopiak. Dokumentu-formatuen bilakaera**

Batasunaren Pribilegioa oso dokumentu garrantzitsua zen, dokumentu hartan Iruñeko bizitzaren alderdi guztiak arautzen baitziren eta, beraz, sarri samar erabili behar zen. Horregatik, zigilu astun zintzilikariak dituen pergamino biribilkatu baten formatua erabiltzeko **erosoa** dela iruditzen al zaizue?

Denborarekin, eta errazago eta jatorrizkoa hondatzeko arriskurik gabe erabili ahal izateko, jatorrizko dokumentuaren **kopiak** egin ziren denborarekin bilakaera izan zuten formatuetan. Lehenengo kopia pergaminoan egin zen 1533an eta liburu-itxura eman zitzaion.

Irudi hau ikus dezakegu:

Papera eta inprenta agertzea

XVI. mendean zehar paperaren erabilpena orokortu zen. Papera landare-zuntzez egiten zenez, material **ugariagoa** zen, ekoizteko erraza eta **merkea**, eta gero eta liburu-eskari handiagoari erantzuteko aukera ematen zuen.

Liburuak eskuz idazteko ondo prestatuta zeuden eta idazteko artea ezagutzen zuten eskulangileak behar ziren. Lehengaien arazoa papera erabiltzen hasi zirenean konpondu zen eta XV. mendean inprenta agertu zenean eta orokorrean erabiltzen hasi zirenean, liburuak **azkar** eta askoz merkeago ekoitzi ahal izan zituzten.

IKASITAKOA ERREPASATUKO DUGU:

Batasunaren Pribilegioaren jatorrizko dokumentua eta dokumentu horren kopiak idazteko erabili den materiala, modua eta tresna idatziko ditugu taulan. Testuan gauza berbera esaten da, baina itxura desberdinak hartu ditu erosoagoa eta maneiaigarriagoa izateko.

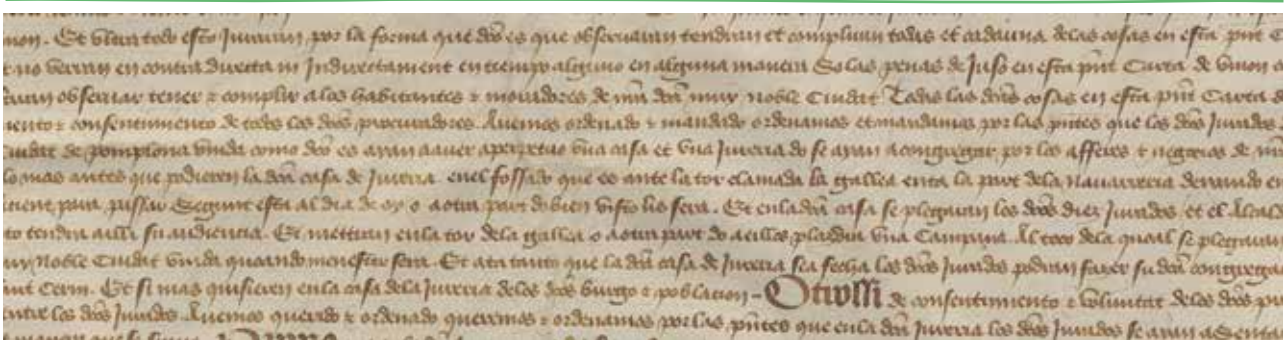
	MATERIALA	ITXURA	ZER TRESNA ERABILTZEN DA IDAZTEKO?
1423			
1533			
1619			

Orain Batasunaren Pribilegioaren testua erabiliz ikertuko dugu.

Batasunaren Pribilegioan, erregeak eraikin berri bat, udaletxea edo zinpeko etxea, eraikitzeko agindu zuen. Etxe horretan, «hiri berriaren», hots, **Iruñearen** ordezkari politiko berriak bilduko ziren. Eraikin berriak hiriaren batasuna sinbolikoki irudikatzen zuen. Eraikin horretan hiriaren edo «**zinpeko etxearen**» agintariak bilduko dira.

Hauxe da erregeak “zinpekoen etxea” eraikitzeko agintzen duen dokumentuaren zatia:

1. Irudia: Batasunaren Pribilegioaren zatia. Iturria: Iruñeko Udal Artxiboa

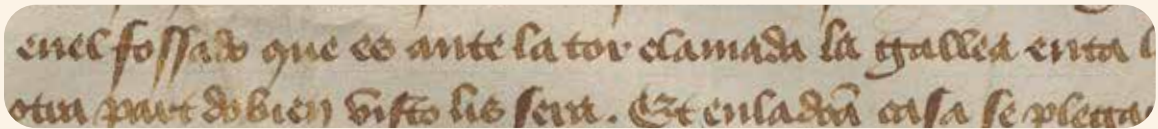
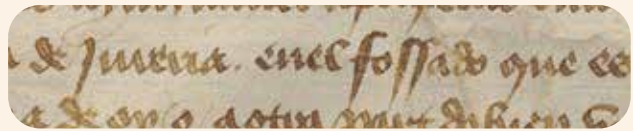
Batasunaren Pribilegioko hitz batzuk irakurriko ditugu. Horretarako, alfabeto **gotiko etzana** erabiliko dugu:

ITURRIA: Mediavilla, C. (2005), *Caligrafía. Del signo caligráfico a la pintura abstracta*, Valencia.

Bilatu hurrengo hitzak: "Pamplona",
"Jurería", "Fossado", "Gallea"

	AURKITU AL DUT?	1423AN IDAZTEN ZEN BEZALA IDAZTEN SAIATUKO NAIZ
Pamplona (Iruña)		
Jurería (zinpekoen etxea)		
Fossado		
Gallea		

Gogoratu:

XV. mendeko pertsonak pergaminoa, idazlumak eta kaligrafia desberdina erabiltzen zituzten. Baina horretaz gain, orduko hitzak eta gaurkoak desberdinak ziren, Batasunaren Pribilegioa idazteko **nafar erdara** erabili baitzuten. Horregatik, testua ulertzea zaila gerta dakiguke.

Testua hobeto ulertzeko, Juan Karlos Lopez-Mugartzak 2023an euskarara egindako itzulpen egokitua erabiliko dugu: *El Privilegio de la Unión de Pamplona, 600 años (1423-2023) / Iruñeko Batasunaren Pribilegioa, 600 urte (1423-2023)*, Iruña, NUP.

3.

Zinpekoen etxea edo udaletxea non eraikiko den eta zinpekoen kanpaia non kokatuko den.

OROBAT, aipatu prokuradore guztien emate eta onespenearekin, agindu eta manatu dugu, eta dokumentu honen bidez agintzen eta manatzen dugu, ezen aipatu Iruñeko hiri oso noble eta, erran bezala, batu honetako aipatu, unibertsitateko zinpekoek etxe bat, erran nahi baita, zinpekoen etxe edo udaletxe bat bakarra izan behar dutela betiko, non gure hiri noble honetako arazoak era negozioak ebazteko batzartuko diren. Eta ahalik era lasterren eraiki behar dute udaletxea, Gallea izeneko dorrearen aitzineko lubakian, Nabarreriarren alderantz, eta aipatu dorrearen eta aipatu udaletxearen artean bide nahikoa utzi behar dute gaur egun ohikoa den tokitik edo hobekien irudituko zaien bertze nonbaitetik igarotzeko. Eta etxe horretan elkartuko dira aipatu hamar zinpekoak, eta beherago aipatzen den (...) gure hiri oso nobleko alkateak hantxe izanen du bere audientzia. Eta Galleako dorrean edo hobekien iritziko duten lekuan kanpai bat jarriko dute, eta ezkila horren joaldiarekin batera aipatu gure hiri oso nobleko aipatu zinpekoak (...) elkartuko dira beharrezkoa izanen den bakoitzean. Eta aipatu udaletxea, erran nahi baita, zinpekoen etxea eraiki arte, aipatu zinpekoak San Zernin elizako ospitalean bildu ahal izanen dira, edo, nahiago izanez gero aipatu Burguko eta Herriko zinpekoen etxean.

1 Erregeak zer argibide eman zituen dokumentuan zinpekoen etxea edo udaletxea eraikitzeko?

2 Zure ustez, zergatik aukeratu zuen leku hori?

XV. MENDEAN ORIENTATZEN

UDALETXEA, NON ERAIKIKO DUGU?

«Inorena ez den» lurrian, **DENON** lursaila izan dadin.

Udal Artxibora egindako bisitan jatorrizko dokumentuan irakurri dugunez, erregeak esan zuen udaletxea **San Zernin burguren eta Nabarreriarren artean dagoen amildegian** eraiki behar zela.

Leku hori ez zen burguen jabetzakoa; beraz, «inorena ez den lurra» zen, hiru burguen arteko muga egiten zuena.

Lur hartan udaletxea eraikitzea **batasunaren** eta erakunde politiko berri baten sorreraren, hots, Iruñeko hiriaren sorreraren **ikur** izango zen.

Egungo udaletxea erregeak agindu zuen tokian eraiki zen, eta, beraz, handik oso hurbil **San Zernin burgua defendatzen zuen antzinako harresiaren** zati batzuk aurki ditzakegu. Hiria bateratu zenean, harresiak berrerabili egin zituzten, espazio komun horretan sortu ziren etxebizitzak eraikitzen laguntzeko.

➔ **Nola deitzen zaio harresi zaharraren zatia bisita dezakegun lekuari?**

.....

.....

.....

.....

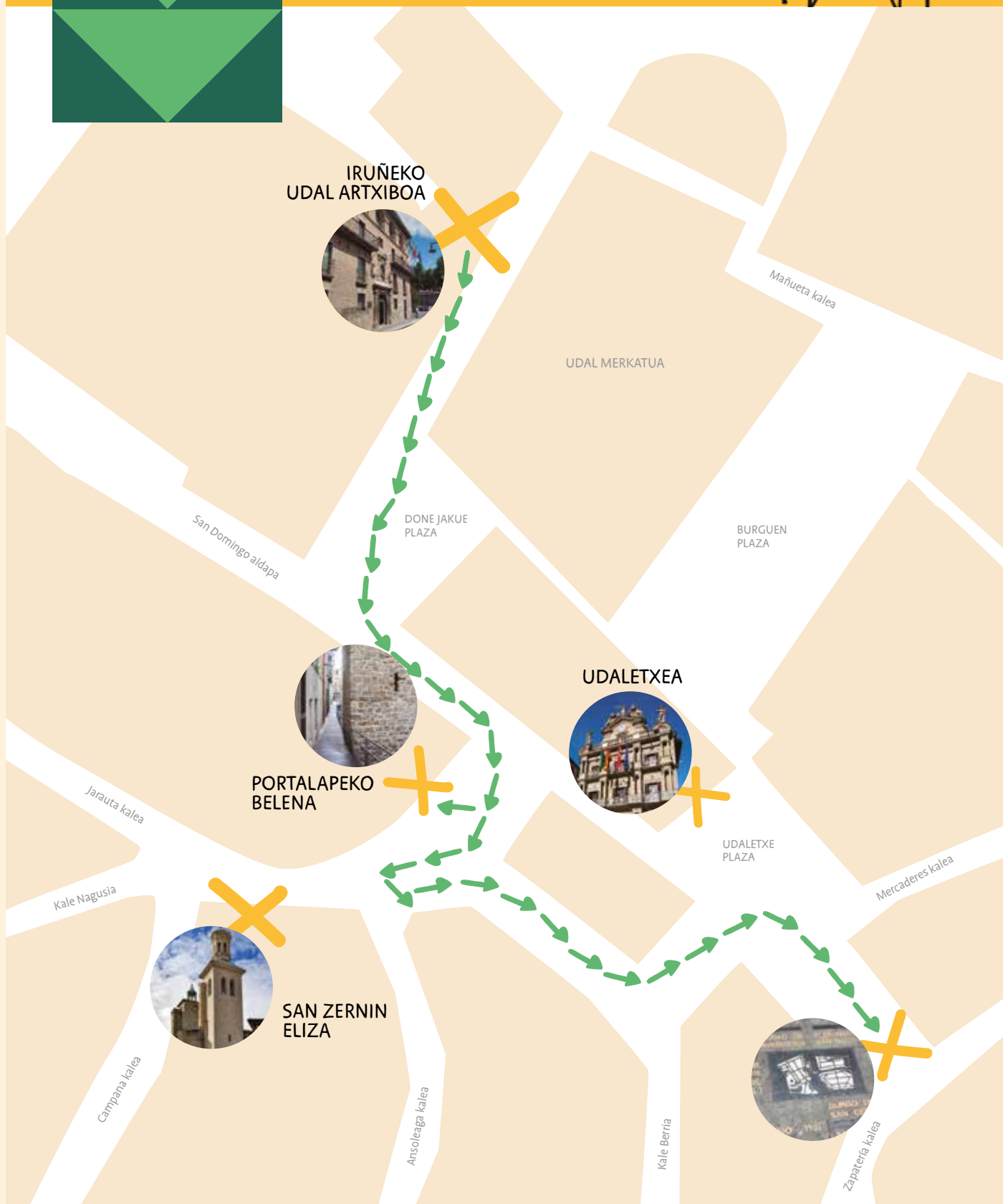
.....

.....

Ibilbideari ekingo diogu

1 Artxibotik

- Artxibotik atera ondoren, harresi zaharraren ondoko amildegi zaharretik (San Domingo aldapa) joango gara San Zernin burguraino.
- **San Zernin eliza** ikusiko dugu; gotorlekua ematen du.
- Eskailerak igotzean, Portalapeko belena bisitatuko dugu, non burguen arteko liskarren aztarnak ikus ditzakegun.
- Leku horri **Portalapea** deitzen zaio, ondoan Galeako atea egon zelako. Dorre hori zinpekoen etxea kokatzeko erreferentziazat hartzen da.

San Zernin elizara

2 Portalapeko belenara bisita:

Ikusi duguna **gogoratuko dugu**

Imajinatu egingo dugu: Bisitatu ondoren, hau imajinatuko dugu:

Nolakoa izango zen bizitza harresiek norberarengandik hain hurbil bizi ziren pertsonengandik defendatzeko balio zutenean? Nolakoa izango zen bizitza, etengabe gerran egonez gero, harresirik balego gaur egun Iruñeko auzoak bereizteko?

Marraztu egingo dugu: Bisita egin bitartean, marraztu harresia. Gatazka-garaian edo bake- eta adiskidetasun-garaian girotzea aukera dezakezu.

3 Portalapeko belenatik

- Portalapetik ateratzean, inorena ez den lurrerantz abiatuko gara, Nabarreriarantz. Han, udaletxeko edo “zinpeko etxeko” atea ikusiko dugu.

«zinpekoen etxera»

4 Udaletxe plazan

- 100 urrats egingo ditugu aurrera. Inorena ez den leku horren inguruan, hiru burguak antolatu ziren. Leku hori lehen liskarren helburu zen, geroago, azoka egiteko erabili zen eta “Fruta Plaza” deitzen zitzaion.
- Zapatadindan sartu aurretik, lurrera begiratuko dugu..., hor hiru burguak daude marraztuta.

Lurrean

dagoen burguen ingerada marraztuko dugu Iruñeko gaur egungo planoaren gainean. Lurrean marraztuta dagoen burguen planoak kopiatuko dugu. Talde guztien artean, eta irakaslearen laguntzarekin, elementu hauek kokatuko ditugu planoan:

Udaletxea

San Zernin eliza

Andre Mariaren Katedrala

Portalapeko belena

San Domingoko erreka

